

KRÓNIKA

ZACHAR JÓZSEF

EURÓPA ÉS AZ OSMÁN KÉRDÉS 1500—1800

Nemzetközi hadtörténelmi konferencia,
Bécs, 1983. június 7—10.

A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság munkaterve alapján és támogatásával Bécs 300 évvel ezelőtti oszmán ostroma és európai összefogással való felmentése alkalmából az Osztrák Hadtörténelmi Bizottság és az Osztrák Hadtudományi Társaság nemzetközi hadtörténelmi konferenciát rendezett a bécsi Hadtörténelmi Múzeumban. Ezen 25 nemzeti bizottság képviselőjében 130 hadtörténész vett részt.

Június 7-én délelőtt, a megnyitó ülésen *dr. Johann Christoph Allmayer-Beck* valóságos udvari tanácsos, a bécsi Hadtörténelmi Múzeum főigazgatója, az Osztrák Hadtörténelmi Bizottság elnöke üdvözölte a megjelenteket. Ezt követően átadta a konferencia védnökének, *dr. Friedhelm Frischenschlager* osztrák szövetségi honvédelmi miniszternek az üdvözlését, és megnyitotta az ülészakot. Ugyancsak üdvözölte a résztvevőket és egyúttal köszönetet mondott a rendezvény megartásáért a vendéglátóknak *André Corvisier*, a párizsi Sorbonne Egyetem professzora, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság elnöke. Szavait azal a kívánsággal zárta, hogy ez a tudományos összejövetel is a világbékét és a nemzetek közti barátságot szolgálja.

Szünet után *dr. Daniel Reichel* vezérkari ezredes (Svájc) elnökletével elsőként *Jean Bérenger* egyetemi tanár (Franciaország) referátuma került napirendre „A francia—török katonai szövetség viszonytagjai 1520—1800” címmel. Előadásában azt hangsúlyozta, hogy a Habsburg-birodalommal való szembenállás miatt az ancien régime idején tartós szükségszerűséggé vált a Francia Királyság számára az Oszmán Birodalommal való szövetségkötés. A katonai együttműködésnek azonban gátat szabott a földrajzi távolság, az ideológiai és magatartásbeli különbség. A megvalósult politikai együtt-

működés, kölcsönös katonai támogatás, közös haditengerészeti akció, haditechnikai segítyezés — ugyanúgy, mint a Habsburg-ellenes magyar mozgalmaknak nyújtott minden segítségnyújtás — kizárólagosan a francia hatalmi politikát szolgálta. Ugyanígy a saját érdekek irányították a török politikát, ezért a két fél számára az együttműködés mindig erősen korlátozottnak bizonyult.

Ezt követően *Hüseyin Isik* altábornagy (Törökország) tartotta meg „A török—európai kapcsolatok Fényes Szolimán uralkodása alatt. A mohácsi csata és befolyása a két fél stratégiájára.” című előadását. Bevezetőként arról szólt, hogy az Oszmán Birodalom kialakulását és a Balkán meghódítását követően a felső török hadvezetés elsődleges támadási célpontja a Magyar Királyság volt. A stratégiai támadásokat védelmi taktikával kombinálva, a mohácsi csatáig sorozatosan megtörték a magyarok és a keresztlovagok rohamát, majd ellentámadásban örölték fel a keresztény hadakat, amelyek meg akarták akadályozni az oszmán előrenyomulást. 1495-től azután harmincéves időtartamú békét kötött a két fél. Az 1520-ban trónra lépett Fényes Szolimán (a hazai szakirodalomban: II. Szulejmán) minden külső veszélytől mentes állam élére került, így újra elővette a Magyarország elleni hadjárat tervét. Belgrád 1521-es elfoglalása ennek előkészítését jelentette. Az előadó ezután ismertette a döntőnek bizonyult összecsapás, a mohácsi csata lefolyását. A csata következményei közül kiemelte, hogy az európai államok ezt követően óvakodtak a törökellenes támadásoktól. A további török előrenyomulás szempontjából mégis nehézséget jelentett a hadművelési bázis távolsága, a had előrenyomulásának lassúsága, a tüzérség és az utánpótlás szállításának nehézsége, a hadműveletre jutó idő rövidege, a Habsburg-birodalom

erődeinek határ menti láncolata. Mindez az 1532-es hadjáratot követően a Habsburg-birodalom és az Oszmán Birodalom közti békéhez vezetett. Ez Magyarország felosztását jelentette, és ezt a többi európai hatalom is akceptálta.

Raimondo Luraghi egyetemi tanár (Olaszország) előadásának a tárgyát „Montecuccoli törökellenes egyetemes háborús terve” képezte. A nagy hadvezér életútját felidézve, bevezetőjében részletesen szólt a magyar vonatkozásokról. Így ismertette, hogy 1661-től ezredesként Győrben szolgált, megtanult magyarul, és itt találkozott először a török kérdéssel is. Ugyanakkor állandóan tapasztalta a magyarok Habsburg-ellenességét, és ez elidegenítette tőlük. Az 1664-es szentgottvárdi győztes csata elvezette „a végső háború” gondolatához, amelyet először „Ertekezés a törökellenes háborúról” című művében fejtett ki. Az előadó ezután az „Aforizmák” című fő művét elemezte, amellyel Montecuccoli 1671-re készült el. Ez tartalmazza a háborúval kapcsolatos fő elveit, az 1664-es hadjáratral kapcsolatos kritikai megjegyzéseit és a jövőbeli törökellenes háborúra vonatkozó elképzeléseit.

A délutáni ülésen *Cemal N. Enginsoy* altábornagy (Törökország) elnökölt, és elsőként *Nejat Göyünç* egyetemi tanár (Törökország) kapott szót, aki „Oszmán erődítmények a Balkánon a XVIII. században” címmel Azov, Nis és Vidin hadiépítéset-történetét ismertette.

Harman Murtagh tudományos kutató (Írország) referátumának címe „Ír katonák Közép-Európában 1600–1800” volt. Ebben a Habsburg-birodalomba került ír születésű vagy származású hadvezérekéről szólt, és részletesen ismertette a Wallis, MacDonell, Taaffe, O'Rourke, Browne, O'Dwyer, Lacy, O'Kelly, Maguire és Plankett család nagy katonagyéniségeit.

Ezt követően *dr. Christian Greiner* alezredes (NSZK) tartotta meg „Badeni Lajos őrgróf német-római birodalombéli uralkodóként és császári tisztként az 1683–1692 közti török hadjáratokban” című előadását. Bevezetőben felidézte a korai katonai tapasztalatszerzéseket, majd arról szólt, hogy a 24 éves uralkodó 1679-ben lett császári szolgálatban álló generális-főstrázsamester. 1683-ban már altábornagyi rangban szolgált, és így kapcsolódott be a törökellenes háborúba. Császári katonai szolgálatának motívumait az előadó a katonai pálya iránti vonzódásban és a rangemelkedésre törek-

vésben határozta meg. 1686-ban ugyan hadisikereiért már tábornagyi rendfokozatba került, ám őrgrófságát nem tudta magasabb fejedelmi méltóságra emeltetni, így 1692-ben elhagyta a magyarországi hadszínteret és főparancsnoki beosztását, 1700-ban pedig végleg szakított a császárral és fényes katonai pályájával.

Szünet után *dr. Jordan Antonov* ezredes (Bulgária) szólt a bolgár nép oszmánok elleni harcáról. Felidézte, hogy a bolgár nép 1396-ban került oszmán uralom alá, és akkortól kezdve 1878-ig, az oszmán uralom alóli felszabadulásig állandó harcot vívott független államiságáért és ezek során óriási vérveszteségeket szenvedett.

Dr. Jürg Stüssi egyetemi adjunktus (Svájc) „A svájciak szerepe a XVII. században” címmel tartott referátumot. Ebben bemutatta, a hivatalos svájci semlegesség nem akadályozta meg, hogy svájciak magánemberként bekapcsolódjanak az európai hadak soraiiban az oszmánellenes fegyveres küzdelmekbe. Részletesen ismertette ezek közül François-Louis de Pesmes de Saint Saphorin tengernagynak, a császári dunai flottilla parancsnokának pályafutását.

A június 8-i ülésen *dr. Johann-Christoph Allmayer-Beck* (Ausztria) elnökölt, és elsőként *dr. Jan Wimmer* ezredes (Lengyelország) kapott szót, akinek témája „Bécs 1683-as felmentése. Tervezés és megvalósítás.” volt. Bevezetőben Kara Musztafa török nagyvezír támadó tervével foglalkozott. Megállapította, hogy a birodalmi székváros ellen vonulás mindenképpen kockázatos vállalkozás volt, de elhalasztása eleve megfosztotta volna az oszmán hadvezetést a siker reményétől. Ezután rátért arra, hogy a Császári-Királyi Udvari Haditanács ugyan már egy évvel korábban mérlegelte egy Bécs elleni török támadás lehetőségét, mégis meglepetést keltett az udvarban a török nagyvezír döntése, hogy Győrtől a főerőkkel Nyugat felé vonul. Azonnal a segítségkérés gondolata merült fel, és a Habsburg-uralkodó elsődlegesen a szövetséges lengyel királytól remélt hadakat. Bécs felmentésének tervét egymástól függetlenül dolgozták ki saját elképzeléseik alapján Badeni Hermann őrgrófnak, a Haditanács elnökének irányításával a Passaubá menekült I. Lipót császár udvarában, továbbá Lotharingiai Károly herceg, császári-királyi főparancsnok főhadiszállásán, valamint III. (Sobieski) János lengyel király hadvezetésében. Ezek részletezését követően az előadó a nézetegyeztetések folyamatára és a hozott in-

tézkedésekre tért rá. Végül ismertette, miként tudta a lengyel uralkodó részletkérdésekben tett engedmények árán stratégiai elképzeléseit a másik két hatalmi központtal elfogadtatni, és miként lett a Bécs körül egyesült hadak főparancsnoka, miközben az egyes csoportosítások élén állóknak nagyfokú döntési szabadságot biztosított. Így végül az 1683. szeptember 12-én kivívott diadalban a szövetséges hadak minden felelős beosztású hadvezérének jelentős szerepe volt — fejezte be fejtegetését az előadó.

A Bécs alatti oszmán csatavesztés okait vizsgálta a következő előadó, *Fahri Celi-ker* dandártábornok (Törökország). Elsőként a rendkívül megnyúlt török utánpótlási vonalra mutatott rá, a harcoló alakulatok ugyanis hadtápbázisuktól mintegy 1700 km-re távolodtak el. Ezután azt hangsúlyozta, hogy mindez egy elhamarkodott hadüzenetet követően történt, az oszmán diplomácia ugyanis nem ismerte fel az európai hatalmak törökellenes összefogásának a veszélyét. Ehhez járult még, hogy a hadüzenet és Bécs körülzárása között hat hónap telt el, és ezalatt megfelelő ellenintézkedések történhettek. Ugyanakkor az oszmán hadvezetésben nézeteltérések merültek fel a hadjárat céljával kapcsolatban. IV. Mehmed eredetileg Győr és Komárom birtokba vételével kívánta a magyar határt biztosítani. Kara Musztafa azonban önkényesen a Bécs ellen vonulás mellett döntött, holott ennek feltételei nem voltak adottak, hiányoztak például az ostromhoz nélkülözhetetlen nehézfegyűk. További hibaként a nagyvezír a győri csatát követően nem üldözte és verte szét Lotharingiai Károly csoportosítását, amely így Bécs védőit erősíthette. Az elhúzódo ostrom alatt viszont az oszmán hadakat utánpótlási nehézségek és járvány gyengítette. Thököly megtagadta az ostrom alatt az együttműködést az oszmán hadakkal, így azok Pozsonynál és Stammersdorfnál is vereséget szenvedtek. Számos török hadvezér óvása ellenére a nagyvezír mégsem szakította meg Bécs ostromát. Később ismerte fel a felmentő hadakkal való szembe fordulás szükségességét, akkor is rosszul választotta meg a terepet és a csatarendet, így Kahlenbergnél elkerülhetetlenné vált a súlyos vereség.

Dr. Ioan Talpeș százados (Románia) „A román hadak Bécs ostroma idején” címmel kapcsolódott az elhangzottakhoz. Ebben azt hangsúlyozta, hogy az oszmán fennhatóság alatt állt román területek nemzetközi elszigeteltségben voltak, így fejedelmek kerültek ugyan a közvetlen

törökellenes harcot, ám igyekeztek akadályozni a Porta hódító terveinek megvalósítását. Még így is, seregeik élén, a szultán felszólítására hadba kellett szállniok. A kölcsönös bizalmatlanság miatt Kara Musztafától csak mellékes harc feladatokat kaptak, és ezek során is kerültek a császári-királyi hadakkal való összeütközést.

Szünet után *Nagy László* kandidátus (Magyarország) tartott előadást „Magyarország 1683-ban” címmel. Bevezetőben hangsúlyozta, hogy elsődlegesen a magyarság viselte az oszmánellenes harcok másfél évszázados terhét, azok minden gazdasági, társadalmi és politikai következményeivel, így Bécs ostroma idejére meglehetősen erőtlenné vált a négy részre szakadt ország. Ezt követően ismertette a különböző magyar csapatkontingenseket, majd rátért arra, hogy a megmaradás igénye az oszmán támadás irányában levő sávban élőkől a Habsburg-hatalom támogatását, míg az ezen kívüli területek lakosságától a Porta által felkínált részleges függőség elfogadását követelte meg. A Habsburg-uralom alá került királyi Magyarország és az oszmán szultán fennhatósága alatt álló erdélyi fejedelemség léte a hódoltsági területeken élők számára is bizonyos könnyebbségeket eredményezett. A két nagyhatalom közti konfliktusok során a különböző területek magyarsága is szembekeverült egymással, ám mindkét oldalon a nemzeti megmaradás igénye formálta az uralkodó osztályok politikáját. Az önvédelmi reflex hol a Habsburgok, hol az oszmánok támogatására ösztönzött. Azonban az alapvetően Habsburg-ellenes politikusok is — hangsúlyozta az előadó — fő veszélynek az oszmán uralmat tartották, és készek lettek volna az ellen harcolni. Mindez volt az oka, hogy a császári-királyi hadak kivonása után a királyi Magyarország is alávetette magát az oszmán protektorátus alatt állt Thököly Imre felső-magyarországi fejedelemnek. Ő azonban, Apaffy Mihály erdélyi fejedelemhez hasonlóan, csak asszisztált az oszmán hadak Bécs ellen vonulásakor. Sőt, feltételeinek elfogadása esetén, hajlandó lett volna akár a Habsburg-hadakkal szövetségben a török ellen is vonulni. Csak a tárgyalások visszautasítása következtében, kényszerből tartott ki a szultán mellett, miközben azonban egyre több magyar állt a magyar királyi koronát is viselő császár zászlaja alá.

Janusz Tazbir professzor (Lengyelország) a Bécs ostromával és felmentésével foglalkozó kortárs irodalmat tekintette át. Előadásának magját az a legenda ké-

pezte, amely a keresztény diadalt egyedül a lengyel király személyéhez kapcsolja. Kimutatta, hogy ez a legenda csak a felvilágosodás idején keletkezett. Csúpan Lengyelország három felosztását követően terjedt el eleven erővel III. János, „Európa védelmezője” kultusza, mivel a lengyelek a Sobieski családból származó uralkodóban látták a nagy, egységes és független hazát, a nemzeti királyság szimbólumát.

Június 9-én dr. Christopher Duffy tudományos kutató (Nagy-Britannia) elnökletével került sor a következő ülésre. Elsőként dr. Helmut Schnitter alezredes (NDK) referátuma hangzott el „Az oszmán katonai hatalom és az oszmán háborúk a német feudális birodalom XVI—XVII. századi hadgondolkodásában” címmel. Ebben azt hangsúlyozta, hogy a török veszély — bár időben és térben jelentős eltéréssel — erőteljesen befolyásolta a német államok hadelméletét az újkor kezdetén. A török háborúk elemzése a hadpolitika területén elvezetett a határvédelem és az ország mozgósítása gondolatához, és segítette az állandó hadseregek fenntartásának szükségességét hangsúlyozó véleményt elfogadását. A hadművészet terén ráirányította a figyelmet a gyalogság és lovasság együttműködésére, a könnyűlovasság szerepére és az erődharc fontosságára.

Dr. Klaus-Richard Böhme katonai akadémiai professzor (Svédország) a svéd korona német tartományainak a török háborúkban való részvételét elemezte. Felidézte, hogy a svéd uralom alatt állt Brémából, Verdenből, Pomerániából és Wismarból időben korlátozottan és csak csekély számban vettek részt az oszmán-ellenes harcokban. Magyar szempontból azonban fontos, hogy az 1663/64-es hadjárat során, így a szentgotthárdi csatában, valamint Buda 1686-os ostromában jelen voltak a svéd uralkodó német kontingensei. Mindenesetre előbbi esetben mindössze 729, majd később is csak 1095 főnyi erőről van szó.

Thomas M. Barker egyetemi tanár (USA) „Az 1683-as török esztendő — fordulópont az európai történelemben?” címmel tartott előadást. Ebben Hugo Hantsch tézisei mellett Benczédi László és főleg Perjés Géza kutatási eredményeire hivatkozott. A címben jelzett kérdéssel kapcsolatban már bevezetőben kijelentette, hogy az oszmán politikában és az európai történelemben is valóságos fordulópontnak tekinti az 1683-as évet. A Porta szakított ugyanis addigi gyakorlatával és nem elégedett meg a birodalom északi határvidékén vívott háború-

val, hanem tovább nyomult előre. A Habsburg-birodalom fölötti döntő győzelem mellett ezzel az ütközőállamként szerepeltetett Magyarország egész területének elragadására készült. Ennek kudarcát követően stratégiaileg is defenzívába szorult, az oszmánellenes európai összefogás ugyanis tartósan bizonyult.

A június 10-i ülés dr. Jan Wimmer (Lengyelország) elnökletével kezdődött. Elsőként Hiroshi Yoshii egyetemi tanár (Japán) tartott előadást, amelyben az 1699-es karlócai békeszerződést hasonlította össze az 1842-es nankingi egyezményvel. Előbbi az európai államrendszer iszlám szférával szembeni érvényesítésének, míg utóbbit az európai államrendszer kínai szférában való átvitelének tekintette és így értelmezte.

Ezt követően Francisco-Felipe Olesa Muñido egyetemi tanár (Spanyolország) „Az Oszmán Birodalom haditengerészete a XVI. században” címmel tartott referátumot. Ebben a korabeli spanyol haditengerészeti erők szervezéséből indult ki, és ezzel vetette egybe a földközi-tengeri oszmán flottát. Megállapította, hogy mindkettő a térségben hegemon szerep érvényesítésére törekedett azonos időben és azonos belső feltételekkel, így számos hasonlóság jellemzi a szembenálló erők összetételét, hajótípusait és hadművészetét.

Szünet után André Corvisier (Franciaország) vette át az elnöki tiszteletet, és az előadásra jelentkezettek nagy száma miatt rövidített szövegek ismertetésére került sor.

Elsőként dr. Ilja Georgijev Iljev ezredes (Bulgária) ismertette „Oszmán-török hódítás a Balkán-félszigeten és a bolgár nép hősi ellenállása” című referátumát. Ebben végigkísérte az oszmán terjeszkedés elleni, 1326—1396 közti bolgár honvédi harcokat. A török uralom alá kerülésével járó következmények közül kiemelte a bolgár népesség erős csökkenését, a bolgár területek gazdasági kifosztását, a bolgár nemzeti kultúra elnyomását.

Ezt követően Marian Zgórniak egyetemi tanár (Lengyelország) „A lengyel hadsereg szerkezete a nagy török háború idején 1672—1699” című előadása került napirendre. Kiemelte, hogy az állandó zsoldoshadseregek kialakulásának korában a lengyel szolgálatban álló idegen hadak ezred-, míg a hazai toborzású seregek zászlóalj-szervezésűek voltak. Ezek mellett továbbra is léteztek azonban a portális gyalogszázadok és a nemesi felkelő lovasszázadok. A királyi összhaderő

mintegy 42 000 főt tett ki, emellett azonban léteztek magánhadseregek is, összesen mintegy 6000 fővel. A török ellen bevett erők létszáma 30–36 000 fő között mozgott, és mintegy felerészben gyalogosokból, felerészben lovasokból állt.

Zygmunt Abrahamowicz egyetemi tanár (Lengyelország) az 1683-as esztendőre vonatkozó iszlám forrásokkal foglalkozott. A korábbi forrásfeltárásokból — másoké mellett — kiemelte Fekete Lajos munkásságát, majd saját kutatásaira tért rá. Korabeli oszmán és tatár elbeszélő művek alapján új megközelítéssel azt hangsúlyozta, hogy a szultáni kincstár üressége kergette bele Kara Musztafát a rablóháborúba, ugyanis Bécs mesés kincseinek megszerzése lebegett a szeme előtt. A felső vezetés azonban megoszlott a hadjárat kérdésében. Új momentumnak tűnik, hogy a janicsárhadak lelkesen és egyként támogatták a Bécs ellen vonulást. Ugyanígy kiemelte, hogy a török nagyvezír kedélyállapota erősen ingadozott egy vereséget előrevetítő deravisjósálat következtében. Ellenfelei erre építhettek, és egyre inkább támaszt nyertek a hadak soraiban, ahol nőtt az elégedetlenség a késve fizetett és csekély zsold miatt. Az ostrom megkezdésétől kezdve pedig minden oszmán harcos elsődlegesen saját hasznára igyekezett küzdeni. Az erkölcsi bomlást fokozták a Bécs környéki szőlők és nők. A vereségért azonban a kortárs iszlám közvélemény egyedül Kara Musztafát okolta.

Ricardo Cereso Martinez sorhajókapitány (Spanyolország) előadása a XVI. századi haditengerészeti taktikáról szólt. Előbb a korabeli hajótípusokat és azok felszerelését ismertette, majd részletesen elemezte a hajóhadak harcformációit és történelmi példákon ismertette alkalmazásukat.

Cemal N. Enginsoy altábornagy (Törökország) referátumában a XVI. századi európai oszmán hadisikerek hátterét, a dinasztikus belső fejlődést elemezte. Fényes Szolimán szultán uralkodása (1520–1566) állt fejtegetése középpontjában, amelyet az oszmán birodalom történetében a csúcspontnak tekint. Részletesen szólt a szultáni hatalomról, az oszmán közigazgatásról és haderőről.

Yasar Yücel egyetemi tanár (Törökország) egy eddig ismeretlen XVII. századi oszmán forrást mutatott be. A 94 folióból álló elbeszélő forrás II. Oszmán szultán uralkodására (1618–1622) vonatkozóan nyújt számos új adatot, elsősorban a szultáni hatalom megszilárdításával, a hadszervezéssel, a birodalom pénzügyeivel kapcsolatosan.

Bahaeddin Ögel egyetemi tanár (Törökország) referátumának tárgyát a török—osztrák kultúrkapcsolatok képezték, mégpedig abból az aspektusból, hogy milyen oszmán eredetű tárgyakat őriznek a bécsi Hadtörténelmi Múzeumban, illetve milyen tárgyak kerültek a Habsburg-birodalomból az isztambuli Szerájba.

A következő felszólaló, *Gustav Eugen Pergl* tudományos kutató (USA), az oszmán birodalomban a napóleoni időkben végrehajtott reformokat vizsgálta. Elemzése középpontjában a III. Szelim szultán (1789–1807) által 1792-ben bevezetett „új rendszer” katonai vonatkozásai álltak, amelyekkel megkísérelte haderejének modernizálását.

Zachar József kandidátus (Magyarország) referátumában VI. Károly császár két oszmánellenes háborúját vizsgálta magyar szemzőgből. Felvázolta a Rákóczi-szabadságharcot követő fejlődést, és részletesen elemezte, milyen magyar erők vettek részt a két hadviselő fél oldalán az 1716/18-as és 1736/39-es háborúban. Kimutatta, hogy a Habsburg-hadvezetés alatt az eddig ismertnél lényegesen jelentősebb magyar hadak álltak, míg az oszmán oldalon küzdő magyar seregnyhadak létszáma az eddig feltételezett-nél sokkal kisebb volt. Egyúttal kitekintett a mindeddig nem kellően feltárt egyéb országbéli magyar katonai emigrációra is.

Pavel A. Zsilin altábornagy, akadémiai levelező tag (Szovjetunió) az orosz—török háborúk és a balkáni népek nemzeti felszabadító mozgalmának dialektikus kölcsönhatásait elemezte előadásában. Több évszázadra kiterjedő vizsgálódásának középpontjában a XVIII. század állt, és az 1768/74-es és 1787/91-es összecsapást vizsgálta részletesen, mivel az ezekben elért orosz diadal jelentős támaszt nyújtott a Balkán népeinek az oszmán uralom elleni küzdelemben, ugyanis a békekötések értelmében ekkortól léphetett fel Oroszország a Portánál e népek érdekében.

Dr. Alexander Gh. Savu ezredes (Románia) referátuma a román nép oszmánellenes védelmi harcával foglalkozott. Azt a különös helyzetet hangsúlyozta, a középkorban ez a küzdelem úgy folyt, hogy a román fejedelemségek formálisan elismerték az oszmán fennhatóságot. Ám — folytatta az előadó — a szomszédos államok és az Oszmán Birodalom háborús összeütközései során mindig az előbbiek számíthattak a román fejedelemségek támogatására. Nem rajtuk, hanem a nemzetközi erőviszonyokon múlt,

hogy közel fél évezredig nem tudták lerázni az oszmán uralmat.

Többen kényszerűen távol maradtak az ülészekről, de előadásukat így is eljuttatták a résztvevőknek. *Zbigniew Wojcik* professzor (Lengyelország) Lengyelország 1683-as nemzetközi helyzetét vizsgálta. Részletes elemzéssel kimutatta, hogy a külső körülmények a XVII. század második felében egyre kedvezőtlenebbekké váltak a lengyel politika számára és ezen még a Habsburg-birodalomhoz fordulás, az Oszmán Birodalom elleni háborúba való bekapcsolódás sem segített.

José Maria Garate ezredes (Spanyolország) referátuma a spanyol flotta logisztikai kérdéseiről szólt. A Szent Liga időszakában (1511–1512) vizsgálta ezt a kérdést, és részletesen elemezte a hajóösszetételt, az újoncozást, a felfegyverzést, lőszerellátást, élelmezést és fizetést.

Borus József kandidátus (Magyarország) a régi hadifegyverek és a modern haditechnika viszonyát vizsgálta az 1683–1698 közötti időkben szintén írásban megküldött referátumában. Rámutatott arra, hogy mindkét hadviselő fél vonatkozásában átmeneti idősokról van szó, amikor korábban még jelen voltak a hagyományossá vált harceszközök, de már megjelent a szurony, a kézigránát, a spanyollovast, és módosultak a puskák, ágyúk.

Az egyes referátumokhoz kapcsolódva sok felszólalásra került sor. Különösen az osztrák kollégák voltak aktívak a vitákban, mivel ők, a nagyszámú külföldi hoz-

zászólóra tekintettel, eltekintettek referátum tartásától.

A tudományos ülészek *Fernand Gambiez* francia hadseregtábornoknak, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság tiszteletbeli elnökének zárszavával ért véget. Ebben kiemelte annak jelentőségét, hogy a hadtörténelem és a hadművészet kutatói rendszeresen összejönnek, és megosztják egymással tudományos eredményeiket. Ők így módon járulhatnak hozzá — folytatta az előadó — a békés egymás mellett élés, az enyhülés és a leszerelés folyamatához. A további szoros tudományos együttműködés hangsúlyozása után befejezésül köszönetet mondott a semleges Ausztria hadtörténetészeinek a találkozó megszervezéséért és a rendkívül jó légkör biztosításáért.

A rendező szervek az ülészekhez kapcsolódva lehetőséget biztosítottak arra, hogy a résztvevők megismerkedjenek a kahlenbergi csata színhelyével, a bécsi Hadtörténelmi Múzeum és Hadilevéltár tevékenységével. Kirándulást szerveztek továbbá Grinzingbe, Bécsújhelyre, Fraknóra és Rusztra. Fogadta a résztvevőket az ülészek folyamán Bécs város főpolgármesterének és helyőrségparancsnokának személyes képviselője. Fogadást adott tiszteletükre az Osztrák Hadtörténelmi Bizottság és az Osztrák Hadtudományi Társaság, amelyen megjelent az osztrák tudományos és közélet, a felső katonai vezetés és a diplomáciai testület számos tagja. Az ülészek végén rendezett ünnepi diszvacsorán jelen volt *dr. Friedhelm Frischenschlager* osztrák szövetségi honvédelmi miniszter is.

CS. KOTTRA GYÖRGYI

BOLGÁR MŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS A HADTÖRTÉNETI MÚZEUMBAN

Ritka élményben volt része azoknak a látogatóknak, akik nyár végén a Múzeumot felkeresték. Augusztus 19-én nyitotta meg ugyanis *Ilja Jordan Marceev* ezredes, a Bolgár Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnöksége Kulturális Osztályának vezetője a „Bolgár csatajelenetek a képzőművészetben” című, a Bolgár Nemzeti Hadtörténelmi Múzeum anyagából válogatott kiállítást. A tárlat megnyitásán megjelent a Bolgár Népköztársaság Nagykövetségének kulturális attaséja és konzulja, valamint *Szilágyi Gyula* ezredes, a Honvédelmi Minisztérium Kulturális Osztályának vezetője, aki rövid beszédben méltatta az eseményt.

Valóban ritka és különleges alkalom volt ez, hiszen a Múzeum fennállása óta most fordult elő először, hogy külföldi múzeum kifejezetten képzőművészeti anyaggal szerepeljen. A válogatás megtekintőinek pedig kétszeresen is rendkívüli élmény lehetett: egyrészt a hazánkban kevésbé ismert bolgár művészettel találkozhattak, másrészt annak is egyik legspeciálisabb és esetenként kellőképpen nem méltatott és értékelt ágával, a katonai képzőművészetrel.

Ez a műfaj gyakorlatilag végigkíséri a művészet egész történetét, hisz az államhatalom mindig nagy súlyt helyezett arra, hogy katonai lépéseit, hadseregét és